

Гаврилишин П.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

БОГДАН ГАВРИЛИШИН І ШВЕЙЦАРІЯ

У статті розкрито контакти Богдана Гаврилишина із Швейцарією на різних рівнях. Згадано публікації, в яких дослідники торкалися даної теми. Описано умови, в яких проживав та діяв професор Богдан Гаврилишин у Швейцарській конфедерації. Подано короткий огляд його біографії, розглянуто причини по яким він почав жити і працювати в Швейцарії.

Детально описано його взаємодію із Швейцарією на різних рівнях: від дуже локального до федерального. Розглянуто його особисті контакти та дружні відносини з відомими швейцарцями. Подано бачення Богданом Гаврилишином ефективності швейцарського суспільства, відзначено його провідні позитивні риси, завдяки яким досягнуто високого рівня добробуту. Описано специфіку швейцарської державності та формування її поліетнічного суспільства. Показано її відмінності та специфіку порівняно з деякими іншими країнами. Розглянуто бачення Богданом Гаврилишином Швейцарії як країни, яка може навчити інші країни деяким речам. У своєму тагит орис «До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє» розглянув питання ефективності Швейцарії, зокрема політичного устрою, вбачаючи в її «прямій демократії» найбільшу перевагу.

Богдан Гаврилишин влився в життя Женеви, яка, будучи одним з центрів міжнародного життя, допомогла йому вийти на світову орбіту. Він стає консультантом для багатьох міжнародних організацій і транснаціональних компаній. Відображено його сприяння налагодженню і розвитку українсько-швейцарських відносин, що було високо оцінене Міністерством закордонних справ України. Для поглиблення цих контактів він залучав навіть кошти очолюваного ним міжнародного благодійного фонду «Відродження».

Сприяв налагодженню та розвитку українсько-швейцарських відносин, залучав представників української еліти до форуму в Давосі, співзасновником якого являвся. Зважаючи на заслуги Богдана Гаврилишина наприкінці 2002 р. отримав від Міністерства закордонних справ України призначення бути почесним консулом України в Женеві.

Ключові слова: Богдан Дмитрович Гаврилишин, Швейцарія, Женева, українська еміграція, діаспора, почесний консул України.

Постановка проблеми. Серед знакових постатей української еміграції та діаспори виділяється Богдан Гаврилишин (1926–2016) – вчений-економіст, громадянин Канади, член Римського клубу, громадський діяч, заслужений діяч науки і техніки України, іноземний член НАН України, почесний консул України в Женеві, меценат, голова Фонду Богдана Гаврилишина [3].

Проживши у Швейцарії на постійній основі з 1960 по 2016 рік, науковець пізнав цю країну, активно з нею взаємодівав та посприяв її зближенню з Україною. Працюючи у Женеві директором Центру навчання менеджменту (далі – ЦНМ, згодом перейменованого на Міжнародний інститут менеджменту), Богдан Гаврилишин нав'язав ряд контактів, знайомств на міжнародному рівні, відвідав багато різних країн, що дозволило створити чергові наукові висновки з його спостережень та спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові напрацювання Богдана Гаврилишина

досліджувалися М. Голяничом [12, с. 472–474], О. Геращенком [11, с. 116–120], його життєпис вивчали Т. Гаврилишин і В. Гаврилишин [10, с. 208–214] та швейцарська дослідниця В. Пуаєттон [13]. Нами вже піднімалося питання швейцарського періоду життя Богдана Гаврилишина [7; 8; 9], але без вагомого зосередження уваги на його контактах з Швейцарією та швейцарцями. Джерельну основу розвідки становлять науковий спадок, статті, спогади та інтерв'ю вченого.

Мета статті – дослідити як представник української діаспори Богдан Гаврилишин, проживаючи у Швейцарії, контактував з цією країною на різних рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїх спогадах «Залишаюсь українцем» Богдан Гаврилишин зазначив: «Швейцарія стала ідеальною країною для мене та моєї родини. Для моєї роботи Женева підходила якнайкраще» [5, с. 156]. І дійсно, у Женеві знаходиться значна кількість

міжнародних неурядових організацій, головні офіси ряду міжнародних корпорацій, європейський офіс ООН тощо. З огляду на нейтральність Швейцарії тут відбувається чимало зустрічей, переговорів та різного роду міжнародних конференцій. Часом тут проводять переговори навіть ті сторони, між якими відсутні дипломатичні відносини. Саме тому, Богдану Гаврилишину в цій франкомовній частині Швейцарії було досить комфортно працювати, виходячи на міжнародний рівень.

Богдан Гаврилишин народився 19 жовтня 1926 р. в українській сім'ї на Галичині у с. Коропець, коли той був під владою Польщі. Середню школу відвідував під час радянської та німецької окупації, гімназію завершив у таборі біженців в Німеччині. Після війни переїхав до Канади де почав працювати лісорубом, очоливши невдовзі місцеву профспілку. Вступив до університету Торонто, навчаючись на спеціальності інженер-механік, здобув ступені бакалавра та магістра. Працював на посадах дослідника, інженера та менеджера. В 1957 р. був посланий з Канади корпорацією ALCAN на однорічний курс навчання до ЦНМ у Женеві, де отримав диплом з менеджменту виробництва. У 1960 р. на запрошення директора ЦНМ Пола Генні повертається в цей навчальний заклад, де спочатку працював викладачем, а пізніше, з 1968 р. по 1986 р., був його директором. У 1975 р. отримав звання доктора філософії з економіки у Женевському університеті. В 1986–1989 рр. працював при інституті як вчений-дослідник. Проводив семінари, головував на конференціях, читав лекції в університетах, для груп фахівців, на міжнародних конференціях в більш ніж 50 країнах, консулював різноманітні міжнародні організації та корпорації з питань менеджменту та організації бізнесу. Також був консультантом щодо державного управління та міжнародного бізнесового середовища [15, арк. 9]. Донька вченого Патриція Шморгун-Гаврилишин відзначає: «Женева йому дала все. Це міжнародне місце, і він є громадянином світу. Він не відчув жодної дискримінації в Женеві. Насправді, йому дуже підходило те, що швейцарці не нав'язливі» [13, с. 87].

Іноземні громадяни у Швейцарії мають можливість долучатися або здійснювати якусь роботу від найнижчого рівня соціальної структури, а дехто – навіть до найвищого. Спробуємо простежити це на прикладі життя Богдана Гаврилишина.

Найнижчими і водночас первинними структурами у Швейцарії є «Асоціації спільних інтересів», що об'єднують від кількох осіб, що проживають на одній вулиці або в невеличкому спільному для них районі. Вчений залишив нам цікавий опис

принципу їхньої роботи. Богдан Гаврилишин з дружиною придбали будинок у в новому районі у селищі Вер'є (Veveyrier) біля Женеви, на приватній вулиці Репозуар (фр. Reposoir), на якій було 12 вілл. «Одного дня скликали зібрання всіх власників вілл з тієї вулиці й створили «Асоціацію спільних інтересів Репозуар». Як і всі інші, я приєднався до неї та навіть став членом виконавчого комітету. В той час я вже подорожував світом і цікавився долею цілого людства. Участь у цій асоціації була як антидот, на коротку мить вона звужувала рамки мого мислення, повертала на землю, фокусуючи мої думки на вулиці Репозуар. Асоціація мала річні зустрічі. Члени обирали виконавчий комітет: президента, скарбника та секретаря. Виконавчий комітет був уповноважений діяти від імені асоціації, представляти її перед комунальною владою та іноді витратити певні гроші й вирішувати проблеми загального інтересу всіх членів. Коли я прийшов на друге щорічне зібрання та послухав звіт президента, а потім скарбника, який доповів, що наші адміністративні витрати нараховували «астрономічну» суму в 5,90 швейцарських франків, я не міг не усміхнутися, думаючи про те, яким незначним усе тут було» [5, с. 156–157]. Натомість, як Богдана Гаврилишина вже обрали до виконавчого комітету, він отримав новий досвід. Виникло одне питання: Репозуар була приватною дорогою, а тому й належала власникам розміщених на ній будинків. Асоціація дбала за дорогу і мала хоча б раз на кілька років прочищати стоки для каналізації. Тому потребувався спеціальний автомобіль для очищення колекторів, що вели до комунальних стічних трубопроводів. «На засіданні виконавчого комітету один із членів сказав: «Я знаю людину, яка бере 240 франків за годину роботи такої машини. Робота зайняла б 2–3 години». Інший член комітету заявив: «Я знаю надійне підприємство, яке бере 250 франків і відмінно виконує свою роботу». Потім почалася довга дискусія про те, кого з них треба найняти на цю працю. Побачивши, що загальна вартість становитиме кілька сотень франків, президент виконавчого комітету сказав, що ми не можемо прийняти таке рішення, тож потрібно скликати загальні збори всіх членів. Тоді я запропонував: «Чому б нам на загальних зборах не запровадити річний бюджет комітету в 2 тисячі франків? З таким бюджетом виконавчий комітет зможе приймати рішення про необхідні витрати, не скликаючи позачергові збори членів асоціації». За цю «геніальну» ідею я став мало не героєм серед наших сусідів» [5, с. 157].

Сім'я Богдана Гаврилишина проживала у містечку Вер'є (фр. Veugier), розташованому за 5 км на південний схід від Женеви, беручи участь в житті цієї громади. Діти вчилися у місцевій комунальній школі, тому Богдан і Леоніда познайомилися з батьками інших дітей. Колишній мер Вер'є пригадує: «Вони нас вразили. Вони були дуже відкритими, палкими, дуже «інтернаціональними» для комуни «Вер'є» [13, с. 67]. У цьому містечку в той час проживало близько 7000 людей. Богдан Гаврилишин, як директор ЦНМ, часто давав інтерв'ю пресі Женеви, говорячи як про Швейцарію, так і решту світу. Таким чином він став відомим у громаді містечка, що через кілька років привело до неймовірної для Швейцарії події: «Мадам Тонга, мер Вер'є, запропонувала раді громади, щоб я замість неї виголосив традиційну промову 1 серпня (Національний День Швейцарії – день початку існування Швейцарської Федерації. – авт.). У той час тривали гарячі дискусії, чи варто Швейцарії приєднатися до європейської спільноти. Ввечері після параду люди зібралися на площі перед церквою і я виголосив промову. Всі були шоковані й здивовані. Багато хто думав, що приєднання буде корисним для швейцарської економіки, інші вважали, що через це Швейцарія втратить свою пряму демократію. Я почав промову з того, що європейська спільнота має приєднатися до Швейцарії, а не навпаки. Цим я мав на увазі те, що європейська спільнота повинна прийняти швейцарський тип прямої демократії, якщо хоче добре функціонувати і щоб люди з різних держав-членів спільноти довіряли їй, знаючи, що мають якийсь вплив на загальну політику. Якщо б Швейцарія мала приєднатися до європейської спільноти (тепер Європейський Союз), вона мусила б зректися своєї прямої демократії, унікальної політичної системи, яка була ключовою причиною, чому країна змогла об'єднати людей з різними мовами, релігіями, культурами й добре функціонувати економічно» [5, с. 157–158].

Активність вченого на рівні кантону була дещо іншою. Університет Женеви фінансував саме кантон. ЦНМ був філією Університету Женеви, хоча керівництво ним та фінансування були незалежними від нього. Інститут існував за рахунок прибутків від оплати слухачами навчальних програм, внесків Асоціації бізнес-партнерів та кількох грантових проєктів. Богдан Гаврилишин мав добрий контакт з урядом кантону, зокрема з департаментом громадської освіти. У науковця був досвід навчання в кількох освітніх системах, що давало йому можливість вести розмови на цю

тему. «Я також знав декількох голів кантонального уряду, тому що вони вважали мене добрим представником уряду кантону на міжнародних подіях. Пам'ятаю особливо цікаві дискусії з Гі Олів'є Сегондом. Він на моє прохання приймав першу групу українців, які відвідали Швейцарію у 1989 р., коли Україна ще була частиною Радянського Союзу. Група приїхала з Інституту іноземних мов (зараз Київський національний лінгвістичний університет – авт.). Всі вони вчились на факультеті французької мови. Коли вони приїхали до Женеви, Гі Олів'є Сегонд, у той час голова женевського уряду, запросив їх на прийом до гарної історичної зали, спілкувався зі сту дентами, ставився до них немов би вони посли України. Його вразила їхня відмінна французька та добре знання ситуації в Україні. В подібний спосіб без жодного спеціального мандата мене було залучено до роботи на різних рівнях адміністрації кантону Женеви. Також можна було робити деякі речі на національному рівні» [5, с. 158].

Богдан Гаврилишин також брав участь у Швейцарському форумі міжнародної політики, членами якого також були декілька колишніх послів Швейцарії, декілька осіб з ООН та кілька науковців. На ньому проводяться лекції та дискусії на тему світових подій, що стосуються Швейцарії. Вченого тричі запрошували провести лекцію на цьому форумі. Богдан Гаврилишин пригадує: «Перший раз це стосувалось України, яка ще входила до складу Радянського Союзу, але я прогнозував, що вона стане незалежною державою. Коли так і сталося, я виступив з лекцією на тему стану України, її політичної і економічної ситуації та перспективи майбутнього. Третя лекція була присвячена становищу у світі» [5, с. 159].

Найбільш цікавою для вченого була участь у заходах на федеральному рівні. Так, радник федерального швейцарського уряду і керівник департаменту економічних відносин Курт Феглер, зібрав у Люцерні нетипову зустріч на тему «Ціноутворення у трансакціях», на яку прибули очільники таких швейцарських транснаціональних компаній як «Ciba-Geigy», «Hoffmann-La Roche», «Nestlé». Були запрошені голови профспілок та кілька осіб з адміністрації федерального рівня. Вчений пригадує про цю зустріч: «Я був єдиним запрошеним професором, не належав до жодної з трьох категорій і навіть не був громадянином Швейцарії. На цьому засіданні в мене були дуже широкі повноваження і жодного спеціального завдання. Я міг вступати в дискусію в будь-який час і давати поради. Тоді я вже знав багато

про управління міжнародними компаніями, бо вів курс із цього предмета та був консультантом деяких із них. Мене радо прийняли як голови швейцарських компаній, так і лідери профспілок, які з мого життєпису знали, що я сам був членом профспілки, коли працював у Канаді. Дискусія зачіпала делікатну тему і її відкритість здивувала мене. Голови компаній «відкривали карти», описуючи процедуру встановлення трансфертних цін. Лідери профспілок дуже відверто говорили про свої інтереси. Курт Феглер та кілька його колег з уряду говорили про головний інтерес країни. Чесно кажучи, я не міг уявити таку дискусію в подібній атмосфері в жодній іншій країні» [5, с. 159–160].

Вчений у своїх спогадах наводить ще один приклад свого залучення на федеральному рівні. До нього зателефонувала міністр екології Рут Дрейфусс, запропонувавши взяти з нею участь у конференції міністрів охорони навколишнього середовища країн Європи, що відбувається раз на чотири роки. Проводилась згадана конференція у Софії в жовтні 1995 р.: «Під час перельоту в маленькому урядовому літаку відбулася цікава розмова. На конференції ми сиділи за величезним круглим столом і мене здивувало те, що я сидів поряд із нею. Зазвичай кожна делегація складалася з чотирьох людей. Двох інших членів швейцарської делегації, а саме секретаря держави (заступник міністра) та директора департаменту охорони довкілля посадили за нами у другому ряду» [5, с. 160–161]. Як бачимо, не являючись громадянином Швейцарії, Богдан Гаврилишин ввійшов до складу швейцарської делегації на подію міжнародного рівня. В цьому заході мав місце цікавий факт. Розсаджувались офіційні делегації згідно латинського алфавіту, а тому за швейцарським представництвом мало б бути турецьке. Чомусь останнє не з'явилося і поряд зі швейцарською сіла українська делегація: «Через те, що Туреччина була відсутня, Юрій Костенко, який сидів поряд зі мною, прошепотів: «Чому б вам не стати також членом української делегації?». Я опинився у цікавому становищі: будучи членом швейцарської делегації, дискутував з головою української делегації, проте в один момент брав участь у загальних дискусіях від імені України. Мої швейцарські колеги не мали нічого проти. На той час стосунки між Україною та Швейцарією були добре налагодженими і досить дружніми» [5, с. 163].

В інтерв'ю швейцарській дослідниці Віржині Пуаеттон Богдан Гаврилишин зазначив: «Я став

швейцарцем у тому, як діяв, як я мислив. Треба зазначити, що я не відчував необхідності отримати швейцарське громадянство. Це могло б виглядати опортуністично. В певний час комуна запропонувала нам пройти через процедуру натуралізації. Мер нам сказав: «Ви чудово інтегрувалися і ми будемо дуже раді, якщо ви станете громадянами Вер'є». Я відповів йому, що його пропозиція дуже щедра, але я маю організувати (згідно зі швейцарським укладом) родинний референдум. Наші діти були дуже прив'язані до Канади, куди ми їздили на різдвяні свята. Ця країна залишалася для них місцем втечі від повсякдення, в той час як Швейцарія зі щоденними обов'язками не була омріяною. В той час вони вважали, що Швейцарія – країна для старих і для пенсіонерів. Вони відчували себе трішечки чужаками» [Пуаеттон, с. 88–89]. Діти відповіли негативно і батько родини не захотів проходити через процес натуралізації. Втім з часом, його діти, вже в дорослому віці, усі стали громадянами Швейцарії [13, с. 89].

Активність вченого не обмежується сферою викладання. В кінці 1970-х рр. женевський банкір Ів Ольтрамаре створює групу розвитку під назвою «Женева в 2000 році» і запрошує до неї Богдана Гаврилишина. Вчений напрацював вражаючу мережу контактів у Женеві. Як зазначила В. Пуаеттон: «Серед його знайомих – всі ректори Університету Женеви від Клода Тер'є до Жюстена Торенса. Гарні стосунки у нього були також з представниками кантональної влади: Гі-Олів'є Сегондоном (член Адміністративної ради в 1979-1989 рр., мер Женеви в 1988-1989 рр. – авт.), з яким він залишатиметься в контакті, Андре Шаваном (відомий реформатор освіти – авт.), Домініком Фьольмі (політик, член Християнсько-демократичної партії – авт.) та Мартіною Бруншвіг-Граф (політик, член Ліберально-радикальної партії, певний час голова Департаменту освіти – авт.)» [13, с. 94].

Додатково про специфіку швейцарської прямої демократії дізнаємося з одного цікавого випадку, згодом описаного вченим. Коли інституту виповнилося 25 років, у Богдана Гаврилишина виникла ідея піти до Президента Швейцарської конфедерації, щоб подякувати за хороші умови функціонування у їхній державі. Вчений прислухався до поради одного швейцарця написати Президентові листа, в якому зазначити, чому він бажає його відвідати: «Через тиждень секретарка Президента зателефонувала до моєї секретарки і запитала, чи влаштує мене, якби призначити зустріч з Президентом на такий-то день і час. Отже, в призначений день я поїхав до Берна на зустріч

з Президентом. Біля будинку, де було бюро Президента, стояв вартовий, який сказав мені, що Президент є у кімнаті 302. Я думав, що зараз мене будуть перевіряти, але ніхто цього не зробив. Я запитав якогось чоловіка на тьому поверсі: маю зустріч із Президентом о 15.00, то в який спосіб мені краще це зробити? Він відповідає: «Підіть та постукайте в двері». Мене це дуже вразило, бо, як правило, зустрічі із головами держав супроводжуються надзвичайними церемоніями. Президент говорив зі мною близько години. Це був перший голова держави, з яким я зустрівсь у такий простий спосіб» [2, с. 90].

У Женеві вчений підтримував гарні відносини з швейцарським юристом Олександром Гейєм (1919–1991), що був віце-президентом Ради Швейцарського національного банку (1966–1976) та президентом Міжнародного комітету Червоного Хреста (1976–1987). Саме за ініціативи цього швейцарця Богдана Гаврилишина попросили написати розділ до Енциклопедії Женеві під назвою «Женева очима та серцем іноземця» [13, с. 94].

У своїй ключовій науковій праці «До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє» вчений розглянув питання ефективності Швейцарії. Розгадку її стабільності вчений вбачає в унікальному характері її політичного правління, при якому не буває урядових криз. Вчений приходить до висновку: «Швейцарське економічне диво не пов'язане з природними ресурсами країни, оскільки їх немає, з її численними банківськими рахунками, оскільки потік іноземного капіталу здебільшого викликає незручності, враховуючи дуже позитивний баланс платежів, а завдячує швидше тому факту, що майже кожний швейцарець знає, як зробити будь-що досить компетентно, ґрунтовно і робить це з задоволенням. На політичні розбіжності витрачається не так багато енергії, в основному вона спрямовується на задоволення економічних або соціальних проблем» [4, с. 169].

Згідно поглядів вченого, Швейцарія може виступити зразком для держав, що досягли значного рівня політичної свідомості і можуть почати перехід від конфліктної системи двопартійності до системи правління колегіального. Швейцарія, до прикладу, може допомогти країнам, що стоять на різних культурах, давши реальну зацікавленість у новій системі завдяки безпосередній участі у прийнятті політичних рішень [4, с. 170]. В 2009 р. у новому перевиданні своєї *magnum opus* Богдан Гаврилишин додав розділ «Ретроспектива-2009», в якому проаналізував свої аналізи

країн та прогнози по них після 30 років. У ньому автор зазначає, що під напором глобалізації швейцарська система погіршилась. Основною силою Швейцарії є те, що у 1815 р. держава зайняла позицію цілковитого нейтралітету. Це дало можливість країні адаптуватись до підходів міжнародної торгівлі, але діяти відповідно до власних правил та інтересу. Дискусія вступу до ЄС дуже роз'єднувала суспільство Швейцарії. Економічна складова членства у найбільшому ринку була зрозуміла, але таким ж загрозливим був і ризик втрати її прямої демократії. Швейцарці знайшли вихід, підписавши двосторонні угоди з усіма країнами-членами Євросоюзу, що дало їм такі самі торговельні права, як і всім іншим державам-членам. «Однак ціною за це було зобов'язання відкрити країну для вільного руху робочої сили. З відкриттям ринків почалися атаки на систему банківської безпеки та некоректні дії для залучення іноземних інвестицій... У результаті всього вищезгаданого й надмірного напливу іммігрантів з балканських, африканських та азійських країн виникла певна ксенофобія, окремі швейцарські політики критикувались у ЗМІ, зросла політична поляризація та послабилась чудова система консенсусу. Найбільш шокуючим наслідком стало те, що у країні, в якій були дуже заможні люди, але не було справді бідних, з'явилося безробіття, якого раніше не було і яке торкнулося 10% населення. Тепер легше помітити зміни на гірше в цій ідеальній, схожій на фотографію з листівки, країні» [4, с. 224–225]. Вчений резюмує, що для ряду держав Швейцарія все ще може бути прикладом, коли вони, з огляду на їхні клопоти та дилеми, шукатимуть шляхи зміни політичного устрою на менш конфліктний та більш консенсусний [4, с. 225–226].

З відновленням української незалежності постало питання навчання депутатів Верховної ради західним практикам парламентаризму. Одним з найважливіших заходів фонду «Відродження», першим головою наглядової ради якого став Богдан Гаврилишин, була програма учбових подорожей за кордон членів українського парламенту. Перша подорож була здійснена саме до Швейцарії у 1991 р. До складу делегації входив І. Юхновський (голова опозиції), О. Мороз (очільник більшості), М. Хоменко (керівник Секретаріату Верховної ради, згодом Секретар Адміністрації Президента України Л. Кравчука), М. Шульга (член президії ВР), В. Василенко (юридичний радник ВР), В. Носов (депутат ВР). Вони мали зустрічі з Федеральним урядом в Берні, з урядом кан-

тону в Женеві, з мером міста Каруж біля Женеви та з мером маленької комуни містечка Вер'є, де проживав Богдан Гаврилишин. Вчений вважав за необхідне запрошувати в ці поїздки людей з різних політичних сил України: «Часом люди комуністичного блоку могли навчитися за кордоном більше, ніж люди з опозиції, які вже мали нові тверді переконання. Наприклад, після повернення із Швейцарії в газеті «Голос України» з'явилася велика стаття Мороза про те, чого він навчився в Швейцарії. Там він побачив, як функціонує «пряма» демократія в країні, де співіснують різні національності, різні мови, і яка є надзвичайно децентралізована» [2, с. 118]. Також у Швейцарії невдовзі побувала група депутатів з Криму: «Ми мали надзвичайно цікаві дискусії. Наприклад, Багров намагався нас переконати, що РУХ помилився, гостро виступивши за право татар повернутися до Криму, – бо, мовляв, населення Криму має певний страх перед татарами» [2, с. 118].

Також у 1991 р. вчений посприяв участі представників України в екологічному семінарі у Женеві, що тривав два тижні в 1991 р.

Захід підготувала Світова академія охорони довкілля, створена за кілька місяців перед цим. Академія оплатила половину затрат, а іншу половину сплатив Міжнародний фонд «Відродження», який тоді очолював Богдан Гаврилишин. Тема семінара була «Менеджмент довкілля в Україні у порівнянні з європейським досвідом». Богдан Гаврилишин запросив 24 людей з України: голів великих підприємств-забруднювачів, декілька членів Верховної Ради і міських рад, декілька вчених, які розуміли, як справитися із забрудненням навколишнього середовища. Український науковець з Женеви був головою протягом першого тижня семінару, а Юрій Щербак головував наступного. «Наприкінці його учасники з України мали спочатку усно, а потім письмово описати, як вони втілять у життя те, чого навчилися під час двотижневого спілкування. Директор Академії сказав, що ми опублікуємо українською та англійською мовами зобов'язання, які візьме на себе кожен з учасників. Я також додав, що за два чи три роки знову зберу всіх у Києві, де прослухаю звіти про те, чи дотрималися вони своїх зобов'язань. Найбільшим успіхом семінару став той факт, що у подальшому троє його учасників були міністрами охорони довкілля: Юрій Щербак, Юрій Костенко та Іван Заєць. Коли ж я таки зібрав подібну зустріч за три роки в Києві, лише чотирнадцять із двадцяти чотирьох змогли приїхати, тому що двоє з них стали послами та були за кор-

доном, двоє померли, у кількох були серйозні причини, які завадили бути присутніми. Дивовижно, але ті чотирнадцять учасників зробили навіть більше, ніж пообіцяли. Вони опублікували книги та статті про довкілля, підготували кілька законодавчих актів тощо» [5, с. 162–163].

Богдан Гаврилишин є, спільно з Клаусом Швабом, одним із співзасновників Всесвітнього економічного форуму у Давосі [5, с. 115–117]. Завдяки цьому йому вдалося на зорі української незалежності заводити туди ряд представників еліти України, що допомагало їм зав'язувати необхідні контакти.

З ініціативи Б. Гаврилишина родинне смт. Коропець на Тернопільщині 5 травня 2002 р. відвідав Надзвичайний і повноважний посол Швейцарії в Україні Жан Франсуа Каммер. В програму візиту входили відвідини хати, де народився вчений, новобудови церкви св. Миколая, Коропецького народного історико-краєзнавчого музею, Коропецької ЗОШ I–III ступенів ім. М. Каганця, де професор особисто подарував три комп'ютери для кабінету інформатики, та ПТУ № 34. Зокрема, в Коропецькому професійно-технічному училищі відбулося урочисте відкриття комп'ютерного класу, закупленого за кошти посольства. Біля пам'ятника Тараса Шевченка відбулась зустріч з громадою Коропця: покладання квітів, вітальне слово голови Тернопільської ОДА Івана Курницького, виступ посла Швейцарії, промова Богдана Гаврилишина, привітання селищного голови Степана Скрипника [1; 10, с. 80, 156]. Вчений і в подальшому підтримував даний освітній заклад. Так, на весні 2011 р. під час відвідин рідного Коропця він презентував для ПТУ № 34 три сучасні монітори для комп'ютерного класу, а також оплатив користування протягом року трьома точками швидкісного інтернету [14, с. 3].

20 грудня 2002 р. Міністерство закордонних справ України оголосило про призначення Богдана Гаврилишина «Почесним консулом України у місті Женева, Швейцарська конфедерація, з консульським округом – територія кантонів Вале, Во, Женева, Невшатель та Юра, з тим, щоб він усвоєму консульському окрузі виконував консульські функції у відповідності з пунктами «а», «б», «с» та «е» статті 5 Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року. Всім посадовим особам прохання визнавати пана БОГДАНА ДМИТРОВИЧА ГАВРИЛИШИНА як почесного консула України і забезпечити йому вільне виконання своїх функцій, всі права, привілеї та імунітети, що відповідають його посаді, і надавати йому всіляку

допомогу, сприяння та захист у всіх необхідних випадках» [16, арк. 11–12].

Висновки. Богдан Гаврилишин належить до найбільш відомих українців, що проживали у Швейцарській Конфедерації. Ставши викладачем Центру навчання менеджменту у Женеві (пізніше – Міжнародний інститут менеджменту), а згодом його директором (1968–1986), він розвинув неймовірно активну діяльність, зав'язав значну кількість контактів, здобув друзів та авторитет у Швейцарії, взаємодіючи з нею від найнижчого до найвищого рівня.

Оскільки Женева є відомим центром міжнародного життя, маючи значну кількість офісів

міжнародних організацій і транснаціональних корпорацій, то, відповідно, він здобував друзів та позитивну славу у всьому світі. В Університеті Женеві, якому формально підпорядковувався очолюваний ним Міжнародний інститут менеджменту, у 1975 р. здобув ступінь доктора філософії з економіки. У своєму *magnum opus* «До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє» розглянув питання ефективності Швейцарії, зокрема політичного устрою, вбачаючи в її «прямій демократії» найбільшу перевагу. Сприяв налагодженню та розвитку українсько-швейцарських відносин, завдяки чому наприкінці 2002 р. отримав призначення бути почесним консулом України в Женеві.

Список літератури:

1. Архів кімнати-музею Богдана Гаврилишина Коропецького народного історико-краєзнавчого музею. Програма перебування Швейцарської делегації 5 травня 2002 року в смт. Коропці Тернопільської області
2. Богдан Гаврилишин – Іван Дзюба. Діалог. Київ : Вид. Укр. Всесвіт. Координац. Ради та Респ. асоц. українознавців, 1995. 159 с. (Додаток до журналу «Сучасність» 1995. Січень, ч. 1).
3. Віднянський С.В. Гаврилишин Богдан Дмитрович. *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник*. Випуск 5. Біографічна частина: А–М / відп. ред. М. М. Варварцев. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. С. 88–89.
4. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові. Вид. 3-тє, допов. Київ : Пульсари. 2009. 248 с.
5. Гаврилишин Б. Залишаюся українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. 288 с.
6. Гаврилишин Б. Світ допомагає Україні. Чи може Україна допомогти світові? *Світогляд*. 2015. № 3. С. 1–3.
7. Гаврилишин П. Богдан Гаврилишин та Індія. *Актуальні питання гуманітарних наук*. № 62. 2023. Т. 1. С. 17–25.
8. Гаврилишин П. Допомога Богдана Гаврилишина Аргентині. *Вчені записки Таврійського національного університету серія історія*. Т. 34(73), № 2. 2023. С. 138–143.
9. Гаврилишин П. Контакти Богдана Гаврилишина з Радянським Союзом. *Сумський історико-архівний журнал*. № XL. 2023. С. 27–35.
10. Гаврилишин Т. Ю., Гаврилишин В. П. Коропець. Історія і спогади. Тернопіль : Воля, 2004. 240 с.
11. Геращенко О. Економіка XXI: країни, підприємства, людини / 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Фоліо, 2019. 313 с.
12. Голянич Михайло. Футурологія. Філософія майбуття : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 540 с.
13. Пуасттон В. Невтомний мандрівник Богдан Гаврилишин: біопр. / пер. з франц. І. Відлер. Записано Віржині Пуасттон. Київ : «Славутич-Дельфін», 2015. 144 с.
14. Соляник О. Дарунок земляка. *Вісті Придністров'я*. 1 квітня 2011 р. С. 3.
15. Трощинський В. П., Шевченко А. А. Українці в світі. К., 1999.
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 334. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 9.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 334. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 11–12.

Gavrylyshyn P.M. BOHDAN HAWRYLYSHYN AND SWITZERLAND

The article reveals Bohdan Hawrylyshyn's contacts with Switzerland at various levels. Publications in which researchers touched on this topic are mentioned. The conditions in which Professor Bohdan Gavrylyshyn lived and worked in the Swiss Confederation are described. A brief overview of his biography is presented, the reasons why he began to live and work in Switzerland are considered.

His interaction with Switzerland at various levels, from the very local to the federal, is described in detail. His personal contacts and friendly relations with famous Swiss people are considered. Bohdan Hawrylyshyn's vision of the effectiveness of Swiss society is presented, its leading positive features, thanks to which a high level of well-being has been achieved, are noted. The specifics of Swiss statehood and the formation of its multi-ethnic society are described.

Its differences and specificity compared to some other countries are shown. Bohdan Hawrylyshyn's vision of Switzerland as a country that can teach other countries some things is considered. In his magnum opus «Towards Efficient Societies: Roadmaps to the Future», he examined the issue of Switzerland's efficiency, particularly the political system, seeing its «direct democracy» as its greatest advantage.

Bohdan Hawrylyshyn joined the life of Geneva, which, being one of the centers of international life, helped him enter the world orbit. He becomes a consultant for many international organizations and multinational companies. His contribution to the establishment and development of Ukrainian-Swiss relations, which was highly appreciated by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, is reflected. In order to deepen these contacts, he even attracted funds from the international charitable foundation «Renaissance» headed by him.

He contributed to the establishment and development of Ukrainian-Swiss relations, attracted representatives of the Ukrainian elite to the forum in Davos, which he co-founded. Considering the merits of Bohdan Hawrylyshyn, at the end of 2002 he was appointed by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine to be the honorary consul of Ukraine in Geneva.

Key words: *Bohdan Dmytrovych Hawrylyshyn, Switzerland, Geneva, Ukrainian emigration, diaspora, honorary consul of Ukraine.*